

RECENZIE

***Sociologie și politică. Despre implicarea intelectualilor în politica României interbelice*¹. Antonio Momoc, *Capcanele politice ale sociologiei interbelice. Școala gustiană între carlism și legionarism*, Curtea Veche, București, 2012, 412 p.**

Volumul *Capcanele politice ale sociologiei interbelice. Școala gustiană între carlism și legionarism*, semnat de Antonio Momoc, lector universitar dr. la Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării, Universitatea din București, își propune să abordeze Școala sociologică de la București din perspectiva relației sale cu lumea politică interbelică. Autorul analizează, așadar, opțiunile politice ale lui Dimitrie Gusti, dar și pe cele ale discipolilor săi, precum și modul în care aceste luări de poziție au influențat activitatea de cercetare din interiorul Școlii sociologice de la București. Este un demers nou, care repune în discuție, cu pricepere și onestitate intelectuală, un subiect considerat de unii cercetători epuizat – Școala gustiană de sociologie.

Demersul autorului este unul interdisciplinar, lucrarea punând în valoare cunoștințele sale de sociolog, dar și pe cele de politolog. Ca metodă fundamentală de cercetare, s-a folosit biografia reprezentativă, volumul propunându-și să realizeze și să pună în relație biografiile cultural-

politice ale lui Dimitrie Gusti și ale principalilor săi colaboratori (D. C. Amzăr, Ernest Bernea, Traian Herseni, Mircea Vulcănescu, Henri H. Stahl, Anton Golopenția, O. Neamțu). „Biografia reprezentativă urmărește istoria vieții unui individ, iar atenția cercetătorului se orientează nu spre ceea ce este unic, ci pe contextele sociale formative și experiențele împărtășite cu alții care au urmat trasee academice, culturale, politice asemănătoare”, explică autorul (p. 16), adăugând că atenția sa s-a orientat spre contextul socio-politic comun tuturor reprezentanților Școlii sociologice de la București, dar și spre diferențele specifice. De fapt, în această precizare metodologică stă miza volumului de față. Opțiunile politice ale tinerilor sociologi și ale maestrului lor spiritual nu rămân fără urmări în cariera lor profesională și în viața lor științifică, iar aceste consecințe trebuie cunoscute și analizate dincolo de ceea ce Dan C. Mihăilescu a numit în diferite conferințe publice „terorism ideologic preventiv”.

Volumul are șase capitole: *Dimensiunea politică a sistemului gustian* „Sociologie-Politică-etică”, *Institutul Social Român*, „incubator” al omului politic interbelic, *Tehnocratul Gusti și instituțiile puterii în anii '30. Monarhia socială a lui Carol al II-lea, Grupuri în Școala Sociologică de la București, orientări și reorientări politice ale discipolilor, Naționalismul gustian – Știința națiunii*. Astfel, prima jumătate a lucrării se referă la personalitatea și activitatea lui Dimitrie Gusti,

fondatorul Școlii, iar a doua jumătate analizează activitatea discipolilor săi.

Dimensiunea politică a sistemului gustian este prezentată în primul capitol al cărții. Autorul arată că Dimitrie Gusti și-a construit activitatea de cercetare și de acțiune socială pe axa „Sociologie-Politică-Etică”, articulată explicit încă din 1910, din momentul întoarcerii de la studiile din Germania și Franța. „Există un mesianism cultural-științific în opera gustiană – conform căruia politica eficientă și salvatoare nu putea fi concepută fără o riguroasă fundamentare sociologică”, explică Antonio Momoc (p. 19). Acest sistem de gândire/acțiune, organizat pe trei componente a fost influențat, arată autorul, de sociologia franceză, în special de gândirea politică reformistă a pozitivismului lui A. Comte și de socialismul saint-simonian. Punerea în faptă a ideilor de organizare a activității de cercetare s-a produs, însă, sub influența germană. Vorbim aici de asociații și instituții, cum ar fi Seminarul de Sociologie sau Institutul Social Român, prezentate pe larg în cuprinsul capitolului al doilea al cărții.

Idealul gustian se referea, după cum explică autorul, la modernizarea prin știință, care avea două mari componente – cercetarea/intervenția socială și profesionalizarea politicii prin angrenarea de specialiști (tehnocrați). Institutul Social Român (ISR), înființat în 1921, a avut drept scop cercetarea problemelor specifice științelor sociale, dar și a stării sociale din România Mare, în ideea realizării reformei sociale. Prin acțiunile ISR, cum ar fi, de exemplu, ciclurile de conferințe și dezbateri, acesta a acționat nu doar ca un for științific, ci și ca un „incubator” de viitori oameni politici: „Gusti și-a propus profesionalizarea clasei politice cu ajutorul specialiștilor participanți la prelegerile publice de la ISR, Institutul Cultural Român constituindu-se, în anii '20, ca un «incubator» cu funcții de formare și modelare a oamenilor politici gata să preia în actul

administrativ sectoare din diferite domenii și să le reformeze” (p. 131).

Capitolul al doilea al lucrării aduce în discuție un alt fapt important. Instituțiile create de Gusti nu puteau exista fără un sprijin politic consistent. Gusti l-a obținut de la Carol al II-lea. Așadar, opțiunile sale politice erau destul de clare – carlism și monarhie socială. Despre aceste lucruri aflăm detalii în capitolul al treilea, care se referă la activitatea „tehnocratului” Gusti. Regele Carol al II-lea a fost dispus să cheltuiască sume considerabile pentru echipele de monografiști care făceau cercetare în lumea satului românesc. La rândul său, Dimitrie Gusti l-a sprijinit pe Carol al II-lea. Un exemplu: sloganul „Regele țăranilor și al satelor românești”, creat de Gusti și propagat de Serviciul Social. Politica culturală a lui Gusti servea astfel intereselor politice și sociale ale monarhiei, dar și doctrinei naționaliste românești a anilor '30.

În acest context, se ridică imediat întrebarea dacă elevii, discipolii, apropiații lui Gusti l-au urmat și în opțiunile sale politice, la fel ca în cazul opțiunilor științifice. La această întrebare răspund capitolele patru și cinci ale cărții. Analizând articole de presă, jurnale, memorii, interviuri de istorie orală, autorul face o radiografie interesantă a orientărilor și reorientărilor politice ale membrilor Școlii sociologice de la București. Cu acest prilej, ies la iveală opțiuni politice diverse, luări de poziție clare sau mai puțin clare, grupuri divergente sau convergente.

Este o pendulare între stânga și dreapta, între monarhism și republicanism, între liberalism și totalitarism, tipică perioadei interbelice românești. Conflictele interne și disidențele animă viața gustienilor. Un exemplu tipic ni se pare destinul lui Traian Herseni. „Teoreticianul monografiei”, aflat în conflict cu gruparea Amzăr-Bernea, a trecut de la stânga marxistă la dreapta legionară, în decurs de câțiva ani. Aderarea la Mișcare Legionară nu aduce după sine o

excludere din Școala gustiană, nici după ce Herseni devine demnitar în guvernul legionar. De altfel, nimeni nu este îndepărtat, cu excepția celor care s-au dezis ei înșiși de gustism – cum ar fi D. C. Amzăr. Ceea ce îi leagă însă pe toți gustienii este, conform lui A. Momoc, „autohtonismul naționalist” (p. 316).

Ultimul capitol al cărții prezintă doctrina națională gustiană, care combină elemente preluate din teoriile organiciste cu cele din teoriile voluntariste. Proiectul național al lui Gusti are la bază, arată autorul, „mesianismul cultural”, progresul științific și acțiunea socială. Elita culturală avea menirea de a educa masele populare țărănești, iar instituțiile statului trebuiau să creeze cadrul în care acest lucru se putea petrece. Munca culturală din mediul rural servea națiunea și ajută la reforma socială.

Concluziile cărții se referă la modul în care Școala sociologică de la București a încercat să construiască o societate modernă într-un stat cu o populație majoritar țărănească, dar și la „ispitele, frustrările, tentațiile, capcanele și fracturile” apărute în viața grupului de monografiști, spre sfârșitul anilor '30. Autorul susține pe bună dreptate că Școala sociologică de la București a reprezentat unul dintre principalii actori sociali interbelici, propunând un proiect științific de modernizare a societății românești. În opinia sa, opțiunile politice ale discipolilor gustieni au devenit „capcane” în care au alunecat, rând pe rând, tinerii cercetători, în perioada de profundă criză economică și socială de la începutul anilor '30.

Câteva precizări se impun în final. În primul rând, dacă ne referim la partea științifică, trebuie să arătăm faptul că studiile întreprinse în cadrul Școlii sociologice de la București erau la nivelul cercetărilor de istorie socială, care se desfășurau la nivel internațional (vezi, de exemplu, Stahl, 1981, dar și Rostás, 2005, 2007). Acest lucru a fost posibil și pentru că proiectul științific al lui Gusti a fost finanțat de Carol

al II-lea, care a sprijinit instituțiile create de Profesor și campaniile monografice rurale.

Generația intelectualilor născuți între 1900 și 1909, cunoscută și sub numele generația '27 se considera o generație cu misiune istorică. Această idee apare simultan și în scrierile tinerilor apropiați de Nae Ionescu, dar și în cele ale tinerilor apropiați de D. Gusti. Henri H. Stahl, de pildă, comenta situația generației sale astfel: „Pe umerii noștri deci, nu pe ai generației mai vechi, apasă răspunderea unei misiuni de o așa de mare importanță, care solicită din partea noastră putere de muncă, entuziasm și, mai ales, o etică, fără de care, de altfel, nici nu se poate crea nimic” (Stahl, 1981, 34). La rândul său, Mircea Eliade aprecia că: „Noi suntem, așadar, cea dintâi generație torturată de imperativul sintezei. Aceasta se poate înțelege meditănd la pluralele preocupări care ne chinuie și ne desfată. Și, îndeosebi, maniera cu care valorificăm și transportăm elementele de cultură pe care le asimilăm. Nu rămânem neutri, înregistratori, compulsoși. Însuflețim și sintetizăm – organic, cu forțe și intuiții izvorâte din autentica noastră ființă interioară” (Eliade, 1927).

Era de la sine înțeles faptul că tinerii – sociologi, filosofi, economiști – au avut opțiuni politice bine delimitate. Era vorba și de un context istoric deosebit, dar și de o teribilă conștiință de sine a generației, conștiință care s-a cristalizat foarte repede – încă din 1927, când Eliade scria ciclul de foiletoane *Itinerariu spiritual*, iar gustiștii din campania de la Nerej (Vrancea) încep să se refere la grupul lor folosind expresia: *noi, monografiștii...*

În fond, nu faptul că reprezentanții Școlii sociologice de la București au avut opțiuni politice reprezintă o capcană. De altfel, nici nu se poate imagina un intelectual umanist interbelic, preocupat de studierea satului românesc – „aseptic”, ferit complet de fenomenul politic, care manevrează într-un laborator de cercetare datele sociale. Luările de poziție erau cumva și în

spiritul epocii (*Zeitgeist*). Capcana apare – și aici ne distanțăm de autorul cărții care consideră legionarismul și carlismul ca fiind principalele capcane ale Școlii gustiene – atunci când opțiunea politică fracturează grupul de cercetători, intervine agresiv în activitatea științifică. Formarea de grupuri disidente, abandonarea cercetărilor de teren ca urmare a angajării politice reprezintă adevăratele capcane în care au căzut unii tineri sociologi interbelici.

„Politica este, în concepția lui Gusti, știința mijloacelor de înfăptuire a reformelor recunoscute necesare, prin aprecierea manifestărilor actuale ale realității sociale în lumina idealului și devenite posibile prin cercetarea științifică a cadrelor acestei realități”, scria în 1937 Mircea Vulcănescu (1998, 63). Reforma socială se putea face doar cu larga participare a forțelor politice.

Romina Surugiu

Notă

¹ Această lucrare a fost finanțată din contractul POSDRU/89/1.5/S/62259, proiect strategic „Științe socio-umane și politice aplicative. Program de pregătire postdoctorală și burse postdoctorale de

cercetare în domeniul științelor socio-umane și politice”, cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

Bibliografie

Mircea, E. (1927) Itinerariu spiritual. *Cuvântul*, 6 septembrie.
 Rostás, Z. (2005) *Atelierul gustian. O abordare organizațională*. București: Tritonic.
 Rostás, Z. (2007) *Parcurs intrerupt. Discipoli din anii '30 ai Școlii gustiene*. București: Paideia.

Stahl, H. H. (1981) *Amintiri și gânduri din vechea școală a monografurilor sociologice*. București: Minerva.
 Vulcănescu, M. (1998) *Școala sociologică a lui Dimitrie Gusti*. București: Eminescu.